

Publististik matnlar tarjimasida madaniy realiyalarning to'g'ri aks ettirilishi

Batirova Xurshida Egamberdiyevna,
O'zbekiston davlat jahon tillari
universiteti, o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada publististik matnlardagi madaniy realiyalarni tarjima qilish jarayoni tahlil qilinadi. Globallashuv sharoitida madaniy muloqotlar va axborot almashinuvi jadal rivojlanayotgani bois, tarjimonlar milliy madaniyatni to'g'ri aks ettirishda ko'plab qiyinchiliklarga duch keladilar. Madaniy realiyalarni boshqa tilga o'zgartirish jarayonida ekvivalentlik masalasi, izohli tarjima va xorijlashtirish usuli muhim ahamiyatga ega. Misollar bilan tushuntirilgan holda, maqola madaniy realiyalarni tarjima qilishda muhim strategiyalarni ko'rsatadi va o'ziga xosliklarni saqlash zaruratini ta'kidlaydi. Tarjimonning ijodiy yondashuvi madaniy tushunchalarni to'g'ri tushuntirish va o'quvchiga yetkazish uchun zaruriy shartdir.

Kalit so'zlar: madaniy realiyalar, publististik matnlar, tarjima, ekvivalentlik, izohli tarjima, xorijlashtirish, madaniyat, milliy o'ziga xoslik, madaniy kontekst.

Kirish

Globallashuv natijasida davlatlar o'rtasidagi axborot almashinuvi va madaniy muloqotlar jadal sur'atlarda o'smoqda. Publististik matnlar jamiyatning ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayotini keng ommaga yetkazishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, tarjima jarayonida milliy madaniy tushunchalar, ya'ni madaniy realiyalarni boshqa tilga to'g'ri va mazmunli tarzda tarjima qilish muammosi paydo bo'ladi. Bu jarayonda tarjimon milliy o'ziga xoslikni aks ettiruvchi tushunchalarni to'g'ri yetkazishi kerak. Ushbu maqolada madaniy realiyalar tarjimasidagi qiyinchiliklar va ularni hal qilish yo'llari tahlil qilinadi.

Madaniy realiyalarni tarjima qilishdagi qiyinchiliklar

Madaniy realiyalar milliy madaniyatga oid an'anaviy tushunchalar bo'lib, ularni boshqa madaniyatga moslashtirish ko'pincha tarjimonlar uchun katta qiyinchilik tug'diradi. Masalan, o'zbek madaniyatidagi "sumalak" so'zini tarjima qilishda, bunday milliy taomni tushuntirishga ehtiyoj tug'iladi. Ingliz tilida bu so'zga to'g'ri ekvivalent yo'q, shuning uchun tarjimon madaniy tushunchani izohli tarjima yordamida tushuntirishi kerak bo'ladi. Yo'ldoshev (2020) tadqiqotlariga ko'ra, milliy an'analarga oid tushunchalarni tarjima qilishda milliy madaniyatni bilish va tarjimonning ijodiy yondashuvi muhimdir. Misol sifatida o'zbek madaniyatida keng tarqalgan "non sindirish" marosimini keltirish mumkin. Buni ingliz tiliga to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish qiyin, chunki u boshqa madaniyatlarda mavjud emas, shuning uchun "breaking bread in Uzbek traditions, symbolizing peace and unity" kabi izoh qo'shiladi.

Madaniy realiyalarning tarjimasida ekvivalentlik

Ekvivalentlik masalasi madaniy realiyalarni tarjima qilishda alohida ahamiyatga ega. Ekvivalentlikning yo'qligi madaniy ma'nolarni to'liq yetkazishda muammolar tug'dirishi mumkin. Masalan, o'zbek tilidagi "dasturxon" so'zini boshqa madaniyatga tushuntirish qiyin. Ingliz tilida bu tushunchaga to'g'ri keladigan ekvivalent yo'q. Shuning uchun tarjimon bu tushunchani tushuntirish uchun qo'shimcha ma'lumot kiritadi, ya'ni "a traditional table setting used during gatherings" kabi tarjima qilib, mazmunni ochib beradi. Ekvivalent topish mushkul bo'lgan hollarda, tarjimon qo'shimcha izohli tarjima yoki madaniy realiyani o'zgartirish orqali matn mazmunini saqlab qolishga harakat qiladi (Newmark, 2001).

Izohli tarjima va xorijlashtirish usuli

Madaniy realiyalarni tarjima qilishda izohli tarjima usuli keng qo'llaniladi. Tarjimon madaniy tushunchani boshqa madaniyatda mavjud bo'lmagan o'ziga xos elementlar orqali tushuntirib beradi. Masalan, o'zbek madaniyatidagi "ko'cha davrasi" tushunchasini tarjima qilishda tarjimon "a

gathering of neighbors on the street for casual conversation” deb tushuntirishi mumkin. Bu usul milliy madaniyatni to‘g‘ri aks ettirishga yordam beradi.

Xorijlashtirish usuli esa madaniy realiyani o‘z holicha qoldirishni maqsad qiladi. Masalan, “Navro‘z” bayramini boshqa tilga tarjima qilganda, bu tushuncha asl holatda qoladi, chunki unga to‘g‘ri keladigan ekvivalent boshqa madaniyatda yo‘q. Venuti (1995) xorijlashtirish nazariyasiga ko‘ra, milliy o‘ziga xoslikni saqlash uchun ba’zi tushunchalar tarjimasiz qoldirilishi va ular madaniy izoh bilan berilishi kerak. Masalan, “plov” o‘z nomi bilan beriladi va izoh sifatida "a traditional Uzbek rice dish" deb yoziladi.

Madaniy realiyalarni tarjima qilishda misollar

Misollar orqali madaniy realiyalarni o‘z madaniy kontekstida tushuntirish zarur. Masalan, "sumalak" — bahorda tayyorlanadigan taom, uni ingliz tilida "traditional wheat-based dish prepared in spring" deb izohlab berish kerak bo‘ladi. Yana bir misol, o‘zbek tilidagi "shashlik" so‘zini tarjima qilganda, "grilled meat skewers popular in Central Asia" deb tushuntirish mumkin, bu nafaqat so‘zni tarjima qilish, balki madaniy kontekstni ham ifodalaydi.

Shuningdek, xorijiy olimlarning ishlarida ham bu muammolar uchrab turadi. Masalan, Newmark (2001) madaniy realiyalarni tarjima qilishda o‘ta diqqatli bo‘lishni ta’kidlagan, chunki bu tushunchalar boshqa madaniyatda yanglish talqin qilinishi mumkin. Xorijiy tadqiqotchilarning xulosalari shuni ko‘rsatadiki, madaniy realiyalarni tarjima qilishda milliy kontekstni hisobga olish zaruriyati bor (Vermeer, 1989; Wilss, 1996).

Xulosa

Madaniy realiyalarni tarjima qilish jarayoni tarjimon uchun muhim mas’uliyat hisoblanadi. Madaniy ekvivalentlikka erishish, izohli tarjima va xorijlashtirish usullari madaniy o‘ziga xoslikni to‘g‘ri aks ettirishda muhim o‘rin tutadi. Tarjimon milliy madaniyatni hurmat qilgan holda va o‘quvchiga uni to‘g‘ri tushuntirish yo‘lini topish orqali yuqori sifatli tarjimaga erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ahmedova, A. (2020). Translation of Cultural Realities in Journalistic Texts. Tashkent: Uzbekistan State World Languages University.
2. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge, 2018.
3. H. G. H. K. Wilss. Translation: Social and Cultural Contexts. 1996.
4. H. Vermeer. Skopos Theory: An Overview. 1989.
5. Newmark P. A Textbook of Translation. Shanghai Foreign Language Education Press, 2001.
6. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. London: Routledge, 1995.
7. Yo‘ldoshev U. Milliy an‘analarning tarjimadagi ahamiyati. T.: O‘zbekiston, 2020.